

Posudek diplomové práce Lukáše Červeného *Zvířecí pohled v díle Adalberta Stiftera*

Posudek oponenta, ÚČLK FF UK v Praze, obor Komparatistika

V rámci rakouské i evropské literatury je Adalbert Stifter vnímán jako autor, který se soustředěným a mnohdy překvapivým způsobem věnuje vztahu člověka a přírodního environmentu. Člověk i příroda jsou u něj chápány jako součást řádu ustaveného Stvořitelem a v duchu *biedermeieru* je úkolem člověka poznat své místo v něm, tedy i v přírodě, která ho obklopuje; což neznamená, že tento vztah nemá i stinné stránky – ty jsou u Stiftera naopak prakticky vždy přítomné. Méně zjevné možná je, jak zajímavým způsobem Stifter píše o zvířatech, resp. o vztahu člověk – zvíře, a to o zvířatech domácích (domácích mazlíčcích /*pets*/ a hospodářských zvířatech) i (polo)divokých (od plachých, ale krotkých laní v oboře po „dravé“ vlky a medvědy). Lukáš Červený se ve své diplomové práci zaměřil právě na „Stifterova zvířata“. Nepostupuje metodou vypisování výskytů jednotlivých druhů zvířat v korpusu Stifterova díla (ačkoli to by bylo také zajímavé a dalo by se s tím ledacos dělat), ale soustředěných interpretací vybraných próz, v nichž výrazným a typickým způsobem vystupují zvířecí postavy/aktéři. Většinou jde o známé a interpretované texty, na něž nabízí nový náhled.

Jak sám autor píše v úvodní kapitole (s. 10), teoretické a filosofické myšlení je v podloží textu a pouze občas se k němu výrazněji odkazuje. Těžiště spočívá v pozorných interpretacích a v tom, jak v textu postupně vyvstává určitá síť pozic ve vztahu zvíře – člověk a jejich souvztažností. Důraz přitom autor klade na pohled zvířete, tak jak je viděno a vykládáno člověkem, tj. vypravěčem a postavami, a jak se na sebe lidé a zvířata vzájemně dívají. Interpretace, přestože vesměs stručné (někdy i z toho důvodu, že zvířecí motivy v jednotlivých povídkách nejsou dominantní), jsou promyšlené, přesvědčivé, netriviální a mobilizují vždy jak širší otázky vztahu člověka a zvířete, tak řadu literárních a kulturních prefigurací a aluzí. Schopnost hloubkového čtení tohoto typu není v současnosti vůbec samozřejmostí a vyžaduje zvláštní ocenění.

Téma zvířete v širším etickém a environmentálním rámci je aktuální, jak o tom svědčí již etablovaný, ale stále se dynamicky rozvíjející interdisciplinární obor *animal studies*, a to nejen v kontextu posthumanismu a decentrování antropomorfního subjektu. Na některé ze základních referenčních bodů tohoto oboru Lukáš Červený odkazuje – Buber (*Já a Ty*), Derrida (*L'animal que donc je suis*), okrajověji Berger (*O pohledu*), příležitostně je využita také souhrnnější kniha Florence Burgat (*Svoboda a neklid zvířecího života*). Stranou pak převážně zůstala v současnosti dominující anglosaská větev *animal studies*, autoři jako Peter Singer, Donna Haraway nebo Cary Wolfe; také česká produkce, například kniha *Kapitoly o právech zvířat* (Hana Müllerová et al.). To ale z hlediska cíle diplomové práce nepředstavuje nic zásadně problematického, ačkoli zohlednění další odborné literatury by mohlo její přínos v kontextu současných literárních *animal studies* zvýšit. Základní okruh otázek, které si Lukáš Červený ohledně Stifterových textů klade, je zřejmý: je to otázka možnosti

vzájemného porozumění člověka a zvířete, resp. tedy porozumění člověka zvířeti, a výsostně etická otázka, zda je zvíře v pohledu/vztahu člověkem respektováno jako svébytný aktér (tj. např. zda v narativu získává určitou agentnost a zda je vyprávěné skrze zvíře také fokalizováno, anebo je pojetí /pseudo/descartovsky mechanistické). Lukáš Červený však podle mého názoru správně pracuje se Stifterovými texty nejen jako s objekty analýzy a interpretace, ale také jako se zdrojem svébytného myšlení, ba teorie (srov. i raný text *Zur Psychologie der Tiere*). Lukáš Červený vychází i z určitého počtu titulů sekundární literatury ke Stifterovi, zahrnujícího rovněž studii specificky věnovanou zvířatům (Günter Hertling). Vedle přeložených i nepřeložených Stifterových textů neváhá sáhnout po jeho učebních textech apod. Kladem práce je též to, že v případě přeložených literárních textů přihlíží autor k německému originálu a někdy svou interpretaci na jeho základě koriguje a zpřesňuje.

Níže několik komentářů jako námět pro diskusi:

1. V rámci současných *animal studies* pojmají jednotliví teoretici a teoretičky vztah člověka a zvířete na škále s krajními body tvořenými radikální identitou a radikální alteritou. Přínosný model k překonání této – patrně falešné – opozice je možné hledat zejména v aktivním spolubytí se zvířetem v okamžicích společných činností a hry (což do jisté míry, i když ne výlučně omezuje okruh zvířat na kategorii *pets* či na zvířata domestikovaná, srov. ale i soužití přírodovědců s gorilami apod.). Podstaté je v takovém případě střídání agentnosti, kdy iniciativu někdy přebírá a „pravidla“ určuje zvíře; lidská a ne-lidská bytost (co že je patrně výstižnější charakteristika než vůči člověku uměle utvořená kategorie „zvířete“) se střídavě ocitají v aktivní a pasivní roli. Tento model mi vyvstával na mysl v průběhu čtení práce, předkládající – snad si můžu toto zjednodušení dovolit – interakci člověka a zvířete nejprve v modu pohledu („Role pozorovatele a pozorovaného se neustále střídají: vzniká tak svého druhu rozhovor vedený pohledy“, interpretace povídky *Kondor*, s. 22), poté v modu gesta a nakonec v modu „soužití“, resp. různých způsobů koexistence, pomyslně vrcholící v „pastýřské“ úloze chlapce ve *Vesničce na pláni* (s. 55–58) a v poněkud zkratkovitě, jen načrtnuté interpretaci *Pozdního léta* (viz zejména konec příslušné kapitoly na s. 62–63). Má „soužití“ představovat právě onu představu aktivního spolubytí umožňujícího porozumění? Nebo ji probírané mody soužití naplňují nestejnou měrou, a třeba jí i protičeří?

2. Pro zacházení s koncepty v diplomové práci je charakteristická určitá mezerovitost: Lukáš Červený někdy koncept jakoby „ukradne“ z jeho teoretického kontextu, což v daném způsobu psaní funguje a mj. to i vytváří určité napětí a sugesci významu, ale z hlediska střízlivého zavádění nových konceptů to může i oslabovat poznávací přínos textu. Jako typický příklad zde zmíním využití Auerbachova pojmu *figura* z jeho stejnojmenné známé studie (figurální čtení využívá Auerbach i v *Mimesis*; pojem se probírá na s. 13 diplomové práce): pro Auerbacha je pojetí *figury*, které explicitně zmiňuje Lukáš Červený, spíše jen přípravné a průpravné, jelikož hlavním rysem jeho vlastní koncepce *figury* je odkaz daného textu na určitý motiv či sadu motivů využitých v nějakém starším textu, aniž by se však jeho

jeden z těchto jeho výskytů (figura a „naplnění“) redukoval právě na takovýto poukaz, oba si naopak podržují svou autonomii a působnost. Tím se figura liší od alegorie, kde k redukci a vyčerpání naopak dochází. Také Lukáš Červený zmiňuje vedle figury alegorii, aniž by však stěžejní aspekty daného rozdílu a vůbec pojmu figury charakterizoval.

3. Na jednom místě textu čteme: „Když z úst starého Řehoře ve *Hvozdu* zazní přirovnání dravce k beránku, zdá se, že jde i o Stifterův náhled“ (s. 42). Je obtížné mluvit o „Stifterově náhledu“, když interpretované texty nejsou přírodovědná pojednání ani eseje, ale texty literární, s vypravěčem, určitými motivy a vyprávěcími strategiemi. Nechci zde upozornit pouze na bazální fakt literárního psaní, že vypravěč či postava nerovná se autor, ale jde mi také o problém panoptického scelování určité „koncepce“ zvířete u Stiftera; je nutné si takové scelující Stifterovo pozadové pojetí představovat, anebo mohou být „mezi“ jednotlivými díly mezery a difference?

4. A konečně si dovolím rozvést svou zmínku o možné komplexní excerpci zvířecích postav/aktérů a motivů u Stiftera, tedy o možnosti rozšíření stávajícího přístupu, který by umožnil mj. i větší reprezentativnost a systematickosti závěrů. To by vyžadovalo rovněž komplexnější využití sekundární literatury, ucelenější pohled na Stifterovo dílo, jakož i zvýraznění komparativních momentů. Výrazem toho, že diplomová práce tímto směrem nejde, je mj. její závěr: usiluje o jisté zobecnění, které však působí poněkud předčasně a uspěchaně; patrně i z uvedených důvodů není závěr tak zdařilý a poutavý jako úvod diplomové práce.

Jak už bylo naznačeno, práce je napsána kultivovaným stylem vysoké úrovně, tíhnuoucím k esejističnosti. V tomto směru – a zvoleném tónu a „žánru“ – lze textu opravdu sotva co vytknout. Podíváme-li se na rozvržení práce a na názvy kapitol, můžeme si dokonce povšimnout nejen zábavných aluzivních názvů kapitol jako „Utrpení starého Špice“ či „Johanka za zrcadlem“, ale také zrcadlení typické vícedílné struktury Stifterových povídek (stačí např. pohled na obsah překladového souboru *Horský křišťál*).

Po stránce disciplinovanosti bibliografického odkazování, editace a korektury textu můžeme zaznamenat určité nedůslednosti. V bibliografii např. často nejsou uváděny dílčí části knihy, ale knihy jako celek: např. namísto aby se odkázalo na Gebattelovu přeloženou studii, odkazuje se na celou antologii *Osoba a existence* a na studii formou „in“ (Gebattelovo jméno v textu variuje s chybným Gebattel). Text rovněž obsahuje určité množství chyb a překlepů (zcela namátkou: „co zůstává stejné je přisouzení řeči“, s. 20; „Nemožností komunikace ... se věnoval...“, s. 23; „jestliže mu až příliš dlouho uniká majorova totožnost, je to pro to“, s. 46; „zvířata jsou Abdiáši vychovatelé“, s. 51).

Na základě výše uvedeného každopádně diplomovou práci Lukáše Červeného s potěšením **doporučuji k obhajobě** a navrhuji hodnocení **výborně**.